

A REFORMÁCIÓ KORÁNAK MAGYARORSZÁGÁN

Ige-Idők

Több mint fél évig, 2017 áprilisától november elejéig várta a nagyközönséget az Ige-Idők páratlanul gazdag kiállítása a **Magyar Nemzeti Múzeum** termeiben, amely a magyarországi reformáció történetének folyton változó, összetett viszonyaival ismertette meg látogatóit. Egyedülálló kincseket láthattak, s részletes magyarázó szövegek segítségével tájékozódhattak ezen az érdeklődők. Az erdélyi fejedelmek portréi, Huszár Gál énekeskönyve, amely a világon egyetlen példányban létezik, az Esterházy-gyűjtemény egyes darabjai, a 17. századi, politikai röplapok, a 18. századi, torvaji orgona mind e fél évezred szellemi és tárgyi lenyomatai. Bemutatásuk magyarországi és határon túli múzeumok, gyűjtemények és egyházközségek példamutató összefogásával valósulhatott meg. Lentebb néhány tájékoztató gondolatot olvashatnak a múzeum ismertetőjéből.

Ötszáz esztendeje a Luther fellépésével kezdődött reformáció gyökeresen megváltoztatta Európa arcát. A reformáció értékei az egyetemes kereszténység kincsei is, az egyetemes kereszténység öröksége pedig az egész emberiségé, s a fél évezreddel ezelőtt elindult folyamatok máig hatnak életünk minden területén.

A 15. századi Európa tele volt várakozással, félelemmel és reménnyel. A társadalmat és az egyházat megtizedelő nagy pestisjárvány, a gonosz e világi tobzódása új utakra indította a keresztyén közösségek többségét. Az üdvösség keresése korábban nem látott új kegyességi formákat és társadalmi-lelki mozgalmakat indított el. Proféták jelentek meg, akik az idők végezetének közeledtét hirdették, megtérésre és a vallásos cselekedetek pénzbeli megváltását helytelenítve az egyház megtisztítására szólítottak fel.

Luther tanai már az 1520-as években eljutottak Magyarországra kereskedők, német nemesek és humanisták közvetítésével, sőt, a budai királyi udvarban is megjelentek. Az egyházi és a világi hatóságok felléptek az új tanok képviselőivel szemben, de Európa sok országával ellentétben Magyarországon nem gyúltak tömegesen máglyák.

A reformtanok terjedésében a mohácsi csata jelentett áttörést, amely valósággal sokkolta a szentek segítségével és az egyház védelmében bízó, vallásos lakosságot. A hívek magyarázatot vártak és vigasztalást a török hódítás okozta sanyarú helyzetükben. Hiteles választ ekkor a megújulás képviselőitől kaptak.

Az 1530-as évektől vándorprédikátorok járták az országot, igehirdéseikben régi és új tanítások keveredtek. Sokan remélték, hogy a keresztyénység egysége helyreállítható, ám az új egyházak keretei már az 1540-es évek folyamán kezdtek kirajzolódni. A török katonai előrehaladása következtében a katolikus püspöki székeket sok helyen nem töltötték be, a püspökök politikai feladataik miatt nem tudtak egyházuk ügyeivel foglalkozni. Az új egyházak ezért többnyire betöltötték a kiüresedett régi struktúrát. A nemesség támogatta vagy tolerálta az új közösségeket. A királyi udvar sem lépett fel ellenük, mivel az ország védelmét nem kockáztathatta azzal, hogy konfliktust vállal a többségben protestáns nemességgel. A hallgatóságos elfogadás lehetővé tette,

A kiállítás kurátori munkáiban részt vettek: *dr. Kiss Erika* – Magyar Nemzeti Múzeum; *dr. Gáborjáni Szabó Botond* – Debreceni Református Kollégium Múzeuma; *dr. Fogarasi Zsuzsa* – Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma, Kecskemét; *dr. Harmati Béla László* – Evangélikus Országos Múzeum; *dr. Kertész Botond* – Evangélikus Országos Múzeum; *Zászkaliczky Zsuzsa* – Evangélikus Országos Múzeum; *Zászkaliczky Márton* – MTA BTK Irodalomtudományi Intézete; *dr. Heltai János* – Országos Széchényi Könyvtár; *Somlai Tibor* – látványtervező.

EXODUS '51

Az *Ige-Idők* nagyszabású tárlatának kísérő kiállításában, a Ráday Gyűjtemény Filmes Műhelye rendezésében olyan filmeket és fotókat láthatott a közönség, amelyeknek segítségével átélhette, hogyan hatottak a protestáns egyházakra és híveikre a 20. század sorsfordító, drámai történései. Az életútinterjúk és a dokumentumfilmek a Károli Gáspár Református Egyetem, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye és a Calvin János Teológiai Akadémia megbízásából az Erdélyi Református Egyházkerülettel és az Erdélyi Múzeum Egyesülettel együttműködésben készültek.

A filmek között szerepelt az *EXODUS '51* című, amelynek főszereplői a *sárospataki Exodusként* ismert akció szervezői voltak. Állami nyomásra 1951 nyarán bezárták a Sárospataki és a Pápai Teológiai Akadémiát. A hallgatók értetlenül, tanácstalanul vették tudomásul a döntést. Egyházkerületük a hivatal nyomása ellenére ragaszkodott az iskola megtartásához, fenntartásához. A film azokról a sárospataki diákokról szól, akik 1951. október 22-én visszaszöktek Sárospatakra, hogy tanáraikkal újraindítsák a *Pataki Theológiát*.

GULYÁS PÁL

DEBRECEN, Ó-KIKÖTŐ

Körülötte népek viharja, nézett át bérces Biharba,
nem védte falait bástya, torony, csak a *hit*.
Áros jármái jádva görögtek egész le Bizánca,
hajcsárnépe Budán túljuta Bécs kapuján.
Hajtottak lovat, ökröt, mégis az égi körök közt
Méliusz lelke alél, ujjain egy falevél.
Marhákkal, tele vérrel, tölgyekkel, televénnyel,
gömbölyödött a tatár háta mögött a határ.
Így nőttek a mezői, bővültek temetői,
mint a vakondok, alatt bújt meg, s a lelke harang.
Sátrat tett a homokra, pántot tett a borokra,
sírra nehéz köveket, Bacchusa így született.
Egy pint nárduszi vinkó, flóta, planéta, tilinkó,
hajnala hádeszi ház, alkonya trópusi láz, –
nőtt mint földben a gomba, széthullt teste atomra,
lelke elektromosan rezgeti folytonosan:
így bírt egy birodalmat, vídított lakodalmat,
mint a cigány hegedült, mint a buvár lemerült.
Itt fekszik a Tiszán túl, benne pihen a Dunántúl,
ércpiramídja lakat: őrzi a szép utakat...

Mint a klavíron a skálát, futod át az Alföld határát:
napkeleten futamod sárga halápi homok,
napnyugaton színeket vált s lejt a Tiszának a löszhát
s lent a gulyát terelik szíktavas ártereid...

Eltűntek alattad a sátrak, csordád kolompja kifáradt,
új paloták köde kél... Mondd, hova lett a gyökér?
Hozd vissza a hajdani düllőt, menekülj befelé kívülről,
járd fel a Föld köreit, tárd fel a rétegeid!
Már tornyodon trónol az este, kösd fel a holt csontokat egybe,
lelket a csontba fuvallj, törd fel a régi ugart!
Meddig esedez még árván egeden a Főnix, meg a Bárány?
Új népek kürtje riad, – viszik ezredes álmaikat!
Fogadd ismét be hajódat, eltemetett lobogódat,
Debrecen, ó-kikötő, tájakat összekötő!

(1937. jul. 27.)

Debrecen, légi felvétel

hogy az ország lakossága a szétszabdalt, középkori Magyar Királyság romjain a század végére többségében protestánsná váljék. Egyszerre jöttek létre közösségek a katolikus Habsburgok országrészében, a török hódoltságban és az eleinte katolikus, majd lutheri szemléletű, még később református, azután unitárius, illetve újra katolikus erdélyi fejedelmek országában. Szintén egyedülálló módon Erdélyben a radikális reformáció is intézményesült, s mérsékelt formában hivatalos felekezetté válhatott.

A reformáció korának Magyarországon a török hódítás valóságát, egy teljesen új és idegen kultúrával való sokkoló találkozást is fel kellett dolgozni. Az egyén és a közösség ismét szembesült azzal, hogy nemcsak a mulandóság, hanem a kiszámíthatatlanság is a mindennapok része. Elhivatottan keresték az ország, a nemzet széthullásának okait és a túlélés, az újrakezdés és a felemelkedés lehetőségét.

Az etnikailag mindig is sokszínű és története során sohasem egyvalóságú Magyarország a 16. század második felére a török hódítás és az ország három részre szakadása következtében politikailag szétesett. A török folyamatos és fenyegető jelenléte, az ebből fakadó együttműködési kényszer és a hatalmi vákuum együttesen szokatlan mértékű szólás- és vallásszabadságra vezetett, amelynek eredményeképpen a Kárpát-medence Európa felekezetiileg egyik legszínesebb vidékévé vált. Régiói, vármegyéi között alig találunk olyat, amelyik teljesen egységes maradt volna.

A 16. századi reformáció és a magyarországi felekezeti kultúra hosszú távú megmaradásának fontos feltétele az volt, hogy az ország sorsát jobbítani igyekvők felekezeti és politikai ellentéteik ellenére egymással vitatkoztak, felvállalva ezzel a többféleféppen felfogott haza érdekeinek eltérő eszközökkel elgondolt szolgálatát. A látszólag meddő, eredménytelen viták és küzdelmek nem voltak hiábavalók. Újfajta közösségi identitást hoztak létre, s megtanították a különféle módon gondolkodó és élő embereket és közösségeket az együttélésre. A protestánsok és a katolikusok, valamint a kurucok és a labancok közötti különbségek soha nem tűntek el teljesen. Versengésük ugyanakkor meghatározó módon formálta az újkori Magyarország arculatát. Végül eredményben a reformáció olyan hitbeli, vallási folyamatnak tekinthető, amelynek során kialakult az önmagáért, szűkebb és tágabb közösségéért felelősséget vállaló, önreflektált, modern ember lelkisége. ♦♦